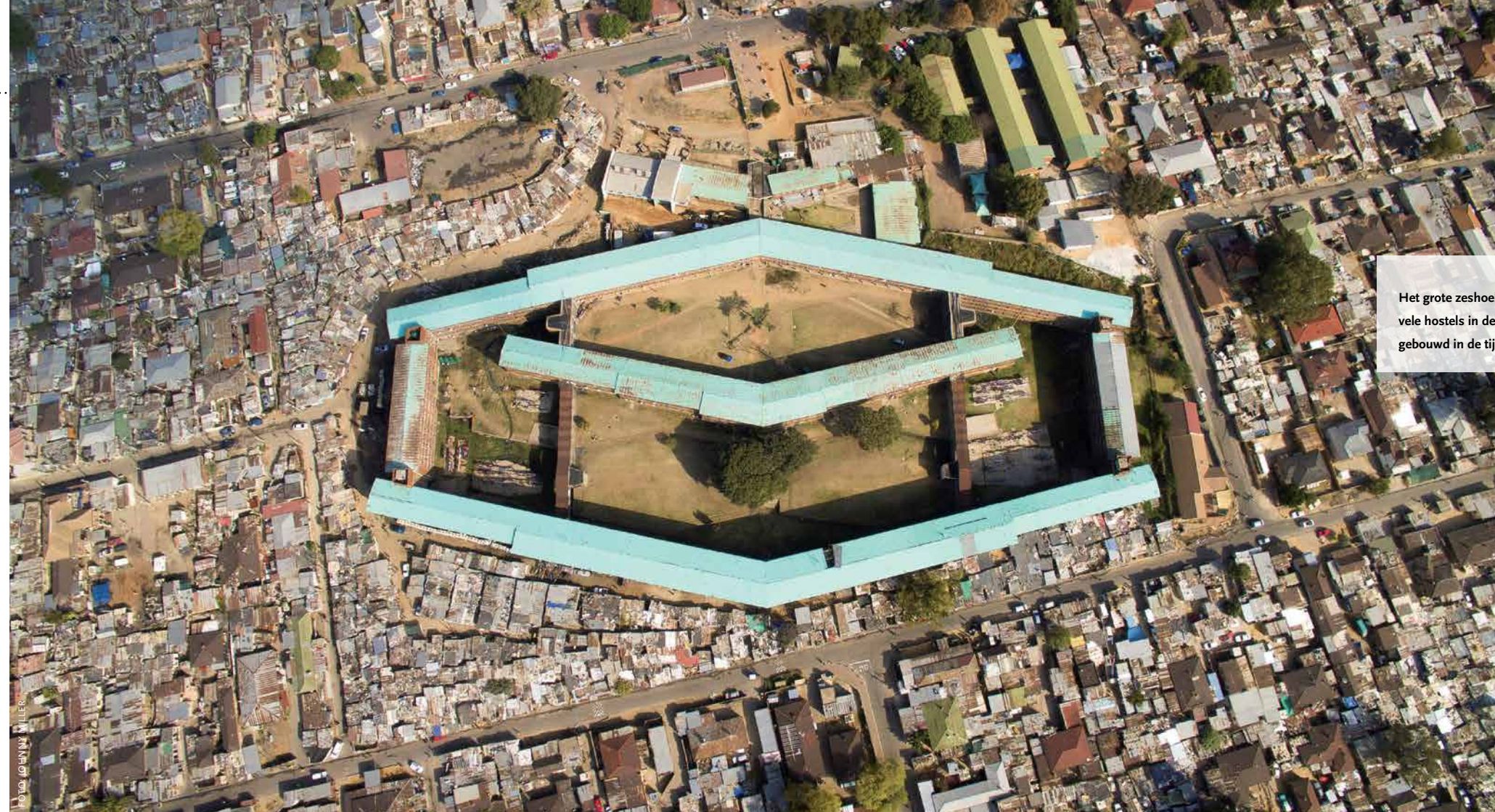

Bij 'hostels' denken wij aan goedkope overnachtingsmogelijkheden voor rugzaktoeristen. In Zuid-Afrika zijn hostels beruchte relictten uit de tijd van de apartheid: overbevolkte huisvestingscomplexen voor jonge mannen.

Jaren geleden vloog een van ons in een klein vliegtuig boven Johannesburg en verbaasde zich over een groot, mintgroen zeshoekig bouwwerk beneden hem. Vanuit het vliegtuig maakte hij er een foto van, niet wetende wat het was. Het deed denken aan de Amsterdam Arena waar je overheen vliegt als je opstijgt van of landt op de Buitenveldertbaan van Schiphol. En nu duikt het groene, monolitische bouwwerk ineens op in de fotoserie *Unequal scenes* van Robert Miller.

Het blijkt geen stadion te zijn maar een enorm hostel voor de huisvesting van duizenden zwarte jonge mannen. Het telt vijf verdiepingen en is opgetrokken uit rode baksteen. Het dak is gemaakt van golfplaten die groen geverfd zijn.

Het grote zeshoekige gebouw is een van de vele hostels in de wijk Alexandra, Johannesburg, gebouwd in de tijd van de apartheid.

Hostelcity Alexandra

KATER VAN DE APARTHEID

De hostels in Alexandra uit de jaren 70 huisvesten nog altijd duizenden zwarte jonge mannen.

De *men's hostels* zijn berucht in Zuid-Afrika. Het zijn *no-go areas*, zelfs voor de politie. Regelmatig komen er bij invallen agenten om. Als de politie er binnenvalt, gebeurt dat met veel manschappen en machtsvertoon. Bijvoorbeeld op 22 april 2015. De agenten waren op zoek naar wapens, drugs en gestolen goederen. De hostels zijn broeinesten van geweld, criminaliteit en vreemdelingenhaat. In 2015 kwamen ze negatief in het nieuws doordat vanuit deze hostels aanvallen op buitenlanders (Zimbabwanen, Mozambikanen) georganiseerd werden. Hierbij kwamen zeven buitenlanders om het leven (zie kader op pag. 34). De uitbarstingen van vreemdelingenhaat vinden hun oorsprong in diepgewortelde onvrede en massale werkloosheid. De inwoners menen dat migranten meer kansen krijgen en hun banen inpikken.

In de tijd van de apartheid zijn vele hostels gebouwd om jonge mannen te huisvesten die van het platteland naar de steden kwamen om in de mijnen en fabrieken te werken. In Alexandra, de *township* op een steenworp afstand van het nieuwe zakencentrum

Googlebeeld van de rijke wijk Sandton en *poor black men's* Alexandra, gezien vanuit het zuiden

Inval van politie en militairen in een hostel in Alexandra op 23 april 2015.

Sandton in het noorden van Johannesburg, staat nog een kopie van dit gebouw (Madala Hostel), maar dan zonder groen dak. Daarnaast telt Alexandra nog enkele tientallen kleinere hostels.

Hoeveel mensen er in het hostel op de foto wonen, weet eigenlijk niemand. In het vergelijkbare Jeppeshtown Wolhuter men's hostel, dicht bij het oude stadscentrum, zouden op kamers bestemd voor vier personen gemiddeld elf mensen wonen. Dat betekent dat ruim 800 kamers een kleine 10.000 mensen zouden huisvesten. De hostels zijn dus zwaar overbevolkt. Sinds de afschaffing van de apartheid wonen er ook gezinnen; soms wel drie families in een wooneenheid bestemd voor vier mannen.

In de hostels van Alexandra wonen nog altijd voornamelijk jonge mannen, van één etnische groep. De verdeling van etnische groepen als de Zulu's, Xhosa's, Sotho's en Tsonga's over de verschillende hostels was bewust beleid in de tijd van de apartheid. De Zulu's, de grootste groep, zijn vaak lid van de militante, nationalistische Inkatha Freedom Party (IFP) en moeten behalve van buitenlanders ook weinig hebben van mensen van andere etnische

groepen. In de jaren 80 en begin jaren 90 was er veel geweld; de hostels van Zulu's en Xhosa's leverden ware veldslagen met elkaar. Het apartheidsregime dat in die tijd trachtte te overleven, voerde een verdeel-en-heers-politiek door de onderlinge etnische rivaliteit te voeden.

Alexandra is een nagenoeg vierkante wijk van ongeveer 7 km². Volgens de volkstelling van 2011 zouden er 179.624 mensen wonen, allemaal zwarte Afrikanen. Andere bronnen schatten het huidige aantal inwoners echter op 750.000, een enorm verschil. Alexandra behoort tot de armste stedelijke gebieden van Zuid-Afrika en is bijvoorbeeld veel armer dan Soweto, de veel grotere township aan de zuidwestkant van Johannesburg (200 km² en 1,27 miljoen inwoners).

NO BODY'S BABY

Alexandra ontstond in 1912 op het land van boer Papenfus die er een blanke woonwijk wilde ontwikkelen en deze naar zijn vrouw Alexandra vernoemde. Vanwege de destijds grote afstand tot het

centrum van Johannesburg (13 kilometer) werd het geen succes. Daarom ging boer Papenfus stukjes grond verkopen aan zwarte Zuid-Afrikanen die naar Johannesburg trokken om er in de goudmijnen en industrieën te werken. Alexandra kreeg in 1912 een status als *native township*. Daarmee werd het een van de zeer weinige stedelijke gebieden waar zwarte mensen grond mochten bezitten. Vanaf 1913 werd dat onmogelijk door de eerste beruchte Native Land Act. Europeanen en Aziaten mochten niet in Alexandra wonen.

Omdat de wijk ruim 2 kilometer voorbij de gemeentegrens van Johannesburg lag, weigerde de gemeente zich te bemoeien met de nederzetting. Alexandra was een *no body's baby*. Het relatief autonome, niet-gemeentelijke Health Committee nam noodgedwongen allerlei overheidstaken op zich.

Toen in 1948 de Nasionale Party de macht kreeg en de apartheid invoerde, kwam de wijk onder direct beheer van het ministerie van Native Affairs. Dit departement wilde de toestroom van mensen naar Alexandra beperken en het bevolkingsaantal zelfs terugbrengen van 80 à 100.000 in 1948 tot uiteindelijk 30.000. Tussen 1958 en 1973 moesten vanuit Alexandra 56.000 inwoners gedwongen verhuizen naar Soweto, en 15.000 naar Tembisa, een township ten noorden van Johannesburg.

HOSTELCITY

Na de (vreedzame) anti-apartheidsprotesten in maart 1960 in Sharpeville, waarbij de politie 68 demonstranten doodschoot, besloot het apartheidsregime alle huizen in Alexandra te slopen en te vervangen door hostels. Daarvan zouden er 25 komen met ieder 2500 slaapplekken. Er werden aparte hostels gepland voor mannen en vrouwen; voor gezinnen was geen plaats. Ze waren bestemd voor zwarte Zuid-Afrikanen uit omliggende blanke woongebieden die hierheen overgebracht zouden worden. De eerste hostels kwamen in 1971 gereed. Hoewel er veel hostels volgden en Alexandra de bijnaam *hostelcity* kreeg, slaagde het apartheidsregime er niet in alle overige huizen te slopen. Een andere bijnaam van Alexandra was *dark city*, want de wijk was decennialang niet aangesloten op het elektriciteitsnet.

Tal van bekende personen leefden in Alexandra. Nelson Mandela woonde er in de jaren 40 op twee plaatsen. 'Alexandra occupies a treasured place in my heart. It was the first place I lived away from home', schrijft hij in zijn autobiografie *A long walk to freedom*. Ook de latere presidenten van Mozambique (Samora Machel) en Malawi (Hastings Banda) hadden er een huis, evenals de muzikant Hugh Masekela.

Er zijn doorlopend pogingen ondernomen om de wijk een ander aanzien te geven, maar geen daarvan slaagde. Zo wilde men in 1980 de wijk omvormen tot een *gardencity* met een compleet nieuwe plattegrond en minder huizen, wel voor zwarte bewoners. Het masterplan riep zo veel protest op dat het werd ingetrokken na de beruchte Alex Six Days-opstand in februari 1986, waarbij 40 doden vielen. Ook van het daarop volgende Urban Renewal Plan kwam niets terecht door de politieke onrust begin jaren 90.

Zicht op shoppingmall Sandton City (links) en andere moderne kantoren in de wijk Sandton.

AFRIKA'S DUURSTE VIERKANTE KILOMETER

Op minder dan een kilometer afstand van Alexandra, aan de andere kant van de snelweg naar Pretoria (M1), ligt het stadsdeel Sandton, een van de rijkste wijken van Johannesburg. Sandton ontstond in 1969 uit een samenvoeging van de voorsteden Sandown en Bryanston. Het was een aparte gemeente waar de blanke *upper-middle class* en elite woonden. Toen het lokale bestuur na de afschaffing van de apartheid gereorganiseerd werd en rondom de metropool Johannesburg de provincie Gauteng werd gevormd, verloor Sandton zijn autonomie. In de jaren 90 raakten *downtown* Johannesburg en het (grotendeels blanke) Johannesburg *central business district* (CBD) door onveiligheid en criminaliteit in verval. Veel (internationale) bedrijven, banken, winkels en hotels trokken weg uit het CBD en streken neer in Sandton, dat een symbool werd van de *white flight*. Inmiddels herbergt de wijk een van de grootste winkelcentra van het zuidelijk halfrond, Sandton City, de Johannesburg Stock Exchange en het Sandton Convention Center. In dat laatste vond in 2002 de World Summit on Sustainable Development (Rio+10) plaats. Binnenkort verrijst er een wolkenkrabber van 60 verdiepingen met kantoren, hotels, winkels en appartementen. Het wordt het hoogste gebouw van Afrika. Dan overvleugelt Sandton het Johannesburg CBD met zijn Carlton Centre (50 verdiepingen) definitief. Sandton is hét financiële en zakencentrum van Zuid-Afrika geworden. Het centrum van dit stadsdeel is de duurste vierkante kilometer van heel Afrika.

De wijk belandde in een spiraal van geweld tussen de hostels onderling en met de bewoners daarbuiten. Er vielen tientallen doden en honderden gewonden. Duizenden mensen werden dakloos. Ook latere plannen om het aantal inwoners te verminderen en de infrastructuur te verbeteren, zoals het Alexandra Renewal Project van de vorige president Thabo Mbeki, hadden weinig succes. Er zijn wel wat infrastructurele en huisvestingsprojecten uitgevoerd, maar de infrastructuur is zwaar overbelast en de wijk overbevolkt. Alexandra gaat nog altijd gebukt onder criminaliteit, geweld en werkloosheid. Bijna nergens in Zuid-Afrika laat de kater van de apartheid zich zo duidelijk zien als hier. •

VPRO'S DE TREK IN ALEXANDRA

De tweede aflevering van Bram Vermeulens vierdelige serie *De trek* over migranten in en uit Afrika speelt grotendeels in Alexandra. De aflevering heet 'De xenofobie' en werd uitgezonden op 13 november 2016. Rode draad is de brute moord op de Mozambikaanse immigrant Emmanuel Sithole die er een sigarettenhandeltje dreef. Hij woonde in Madala Hostel in Alexandra en werd op 18 april 2015 vermoord in een golf van xenofobie na een toe-

spraak van Zulu-koning Goodwill Zwelithini (zie ook *Geografie* april, Apartheid van Boven). Vermeulen praat met fotograaf James Oatway, die de moord in een fotoserie vastlegde, koning Zwelithini, de moeder van de moordenaar en de familie van Sithole. De aflevering geeft indringend het leven in de hostels weer. Terug te zien op www.vpro.nl/programmas/de-trek/kijk/afleveringen/xenofobie.html.